

İslâm devleti, Açe halkının da dünyanın en fedakâr müslümanları olduğunu belirtmiştir. Özellikle yükseliş devrinde hükümdarların İslâm âlimlerine gösterdikleri saygı, devrin birçok meşhur âliminin Açe'ye gelmesini sağlamıştır. Bu âlimler içinde en tanınmış, İbn Hacer el-Heytemî'nin (ö. 1567) oğludur.

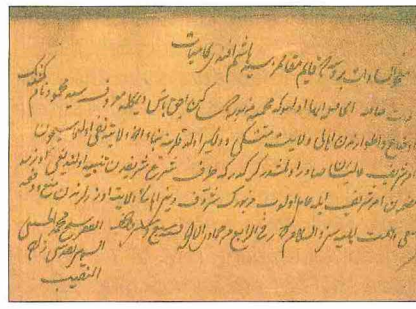
Malay dilinde kaleme alınan eserler Açe'de hâlâ okutulmaktadır. Bunlar arasında, Sultan II. İskender'e sunulan Nûreddin er-Rânîrî'nin *Bustânü's-selâtin* adlı ansiklopedik eseri, XVII. yüzyıla ait *Hikâyât-ı Açe* adlı tarih kitabı ve Abdürraûf es-Sinkilî'nin (ö. 1693) Prenses Safiyyetüddin'e sunduğu *Mir'âtü't-tulâb* adlı fıkıh kitabı en kayda değer olanlarıdır. Abdürraûf es-Sinkilî, Açe'de önceleri yaygınlaşan vahdet-i vücûd anlayışına ve bid'atlarla hurafelere karşı mücadele vererek, İslâm inancının saf şekli ile korunması hususunda gösterdiği hassasiyetle İslâmiyet'i Açe topraklarına yeniden getiren kişi olarak tanınmaktadır. Açeliler Şâfiî mezhebine bağlı olup hukukta bu görüşün esaslarını uyguladılar.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Battûta, *Tuhfetü'n-nüzzâr* (nşr. Ali el-Müntasır), Beyrut 1405/1985, II, 706; Kâtip Çelebi, *Cihânnümâ*, İstanbul 1145, s. 144-145; K. F. H. van Langen, *Handleiding voor de beoefening der Atjehsche Taal*, The Hague 1889; *Kâmûsü'l-a'lâm*, I, 42-43; C. Snouck Hurgronje, *The Achehnese*, Leiden 1906; Antony Reid, *The Blood of the people: Revolution and the end of traditional Rule in Northern Sumatra*, Oxford 1979; Dengku Hasan M. Di Tiro, *The Legal Status of Aceh Sumatra under International Law*, Kuta Radja 1980; a.mlf., *Indonesia as a Model Modern neo-colony*, London 1984; M. C. Ricklefs, *A History of Modern Indonesia*, London 1981; Robert Wessing, "Acehnese", *Muslim Peoples: A World Ethnographic Survey* (nşr. Richard V. Weekes), Westport-Connecticut 1984, I, 3-10; Numan Kurtulmuş, *Açe-Sumatra Dosyası*, İstanbul 1986; B. W. Andaya—L. Y. Andaya, *A History of Malaysia*, Hong Kong 1986, s. 52-53, 61, 69-70; *Indonesia 1986, An Official Handbook* (nşr. Directorate of Foreign Information Services of the Department of Information Republic of Indonesia), Indonesia 1986, s. 87-88; Anthony H. Johns, "Indonesia: Islam and Cultural Pluralism", *Islam in Asia* (nşr. John L. Esposito), Oxford 1987, s. 212; Safvet, "Bir Osmanlı Filozofunun Sumatra Seferi", *TOEM*, I (1329), s. 604-614, 678-683; Razaullah Şah, "Açı Padişahı Sultan Alâeddin'in Kanunî Sultan Süleyman'a Mektubu", *TAD*, V/8-9 (1967), s. 373-409; Th. W. Juynboll, "Açe", *İA*, I, 118-123; a.mlf.—P. Voorhoeve—A. J. Piekaar, "Atjeh", *El 2* (İng.), I, 739-747; *Ensiklopedi Indonesia*, Jakarta 1980-84, I, 68-69.

NUMAN KURTULMUŞ

Açıkbâş Mahmud Efendi'nin Bursa'dan sürgüne gönderilmesine dair belge (Bursa ŞS, nr. 130/345, vr. 96^a)

AÇIKBAŞ MAHMUD EFENDİ

(ö. 1077/1666)

Mutasavvîf-şair.

Âmid'de (Diyarbakır) doğdu. Ahî Mahmud Efendi'nin oğlu, Nakşibendî şeyhlerinden Rûmiyye şeyhi diye meşhur Mahmud Efendi'nin yeğeni ve mürididir. İlim tahsili için Mısır'a gitti, sonra Bursa'ya gelip yerleşti. Bursa'da Ulucami ve Dâye Hatun camilerinde vazılar verdi, talebe okuttu. Bilinmeyen bazı sebepler yüzünden halkın şikâyeti üzerine Bursa'dan sürgün edildi. 15 Rebî-ülâhîr 1077'de (15 Ekim 1666) vefat etti ve Dâye Hatun Camii hazîresine defnedildi.

Resmî mahlasıyla Türkçe, Arapça ve Farsça şiirleri, Türkçe *Güzide* adlı tecvide dair bir risâlesi ve *Risâle-i Nurbahşiyye* adlı tasavvufî bir eseri vardır. Ayrıca Seyyid Mahmûd-ı Hemedânî'nin *Evrâd-ı Fethiyye* adlı Farsça eserini şerh ve tercüme ettiği kaynaklarda belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2361, I, vr. 281^a; İsmâil Belîğ, *Güldeste*, Bursa 1302, s. 154-159; *Sicill-i Osmânî*, IV, 319; *Osmanlı Müellifleri*, I, 14; Kâmil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Ktp., Genel böl., nr. 4521, III, 189.

H. KÂMİL YILMAZ

AD KOYMA

(تسمية (Tesmîye)

Yeni doğan çocuğa
veya ihtida eden kimseye
İslâmî geleneklere göre isim verme.

Varlıkların birer sembolü demek olan adların ilk defa Allah Teâlâ tarafından Hz. Adem'e öğretildiği (bk. el-Bakara 2/33) bilinmektedir. İlk yaratılan şeyleri

tesbite çalışan müfessirler, bu arada adı da söz konusu etmektedirler. Türkler'in İslâmiyet'i kabulünden önce, animist inançta olmalarının ve tabiatla bazı varlıklara tapınmalarının etkisi ile, başlangıçtaki Türk isimleri yırtıcı hayvan, kuş ve dış tesirlere dayanıklı maddelerden seçilmiş, çocuklara Bozkurt, Arslan, Şahin, Doğan, Timur (Demir), Kaya ve Gökhan gibi adlar verilmiştir. Bu adlar çocukluk ve gençlik dönemlerinde olmak üzere iki safhada verilir. Doğumun hemen ardından çocuğa ad verilmez, bir yaşına girdikten sonra, Türk âdetlerine göre büyük bir şölen (toy) yapılır ve bu şölene katılanların en yaşlısı tarafından ad konurdu. Gençlik çağında alınan adlar, gösterilen bir kahramanlıktan sonra, hazırlanan bir toy merasiminde ve ileri gelen şahsiyetler tarafından verilir. Bu durum *Dede Korkut Kitabı*'nda, "Bir oğlan baş kesme kan dökmese ad komazlardı" diye anlatılmıştır (I, 118, 120). Yine burada belirtildiğine göre Bayındır Han'ın oğlu Boğaç, adını bir boğa öldürdükten sonra almıştır (I, 83).

İslâmiyet'ten önceki Araplar da, hayatın zorlukları ve özellikle düşman karşısında dayanıklı, güçlü ve cesur olması, düşmanın gönlüne korku salması arzu ve düşüncesiyle çocuklarına Gâlib, Zâlim, Mukâtil (savaşçı), Esed, Leys (arslan), Zi'b (kurt), Hacer (taş), Sahr (kaya) gibi adlar koymuşlardır. Yine bu devrin Arapları'nda her ferdin, adından başka bir de ilk erkek çocuğuna bağlı olarak baba olduğunu belirten bir *künye**si, o şahsın kimin veya kimlerin çocuğu olduğunu gösteren bir nesebi (bk. ENSÂB) ile o kimsenin doğduğu ve yaşadığı yeri veya mezhebinin ifade eden bir *nisbe**si, bazan da mesleğini açıklayarak şahsın daha iyi tanınmasını sağlayan bir de *la-kab**ı bulunmakta idi. Bunlardan başka, devlet ve ilim adamlarına sultan, imam, şeyh, hacı, hâfız gibi mansıp*lar verilmekteydi (ayrıca bk. MAHLAS).

İslâmî eserlerde çocuğa ad koymanın zamanı üzerinde durulmuş ve bazı rivayetlerde doğumunun üçüncü, bazılarında ise yedinci günü ad koymak için en uygun zaman olarak gösterilmiştir. Bununla beraber Hz. Peygamber'in Mâriye'den doğma oğlu İbrâhim için, "Bu gece bir oğlum doğdu, ona dedem İbrâhim'in adını verdim" (Ebû Dâvûd, "Cenâ'iz", 24) dediği, dolayısıyla doğumun birinci günü ad koyduğu bilinmekte ve bu yöndeki rivayetler diğerlerine nisbetle daha sahih kabul edilmektedir.

Bir defa bile olsa sesi duyulduktan sonra ölen çocuğa ad konulacağına, yıkanıp kefenlendikten ve namazı kılındıktan sonra defnedileceğine dair Ebû Hanîfe'nin ihtihadı ile, ölü doğsa bile ona ad konup yıkanacağını belirten Ebû Yûsuf'un kanaati, çocuğa doğduğu gün ad konulmasının gerekli olduğunu göstermektedir. Ad koymak için hadislerde tavsiye edilen **akika*** kurbanı kesilecekse bunun doğumun yedinci gününe kadar tehir edilebileceği, böyle bir merasim yapılmayacaksa daha önce ad koymanın uygun olacağı belirtilmiştir.

İslâm'da çocuğa ad seçme ve ad koyma hakkı babaya aittir. Baba ölmüş veya hukukî tasarruflarda bulunmaktan menedilmişse bu hakkı anne kullanır. Doğumundan önce babasını kaybeden Hz. Peygamber'in adı annesi tarafından Muhammed olarak seçilmiş ve bu ad dedesi tarafından konulmuştur. Çocuğa ad seçilirken gayet titiz davranılması gerektiğini belirten Hz. Peygamber, "Siz kıyamet gününde hem kendi adınızla, hem de babalarınızın adıyla çağırılacaksınız; bu sebeple kendinize güzel adlar koyun" buyurmuştur (Ebû Dâvûd, "Edeb", 61; *Müsned*, V, 194). İslâm hukukçuları bu nevi hadisleri dikkate alarak ad seçimi ile ilgili bazı hükümler tesbit etmişlerdir.

Müstehap Adlar. Söyleniş ve mâna güzelliği taşıyan, Allah dostlarını hatırlatan adlardır. Hz. Peygamber, Allah'a kulluğu ifade eden Abdullah ve Abdurrahman gibi isimlerin Cenâb-ı Hakk'ı memnun edeceğini söylemiş (bk. Buhârî, "Edeb", 105-106; Müslim, "Âdâb", 2), çocuklara peygamber adlarının verilmesini tavsiye etmiş (bk. Buhârî, "Edeb", 109; Ebû Dâvûd, "Edeb", 61) ve kendi adının da -künyesiyle birlikte olmamak şartıyla- alınabileceğini ifade etmiştir (bk. Müslim, "Âdâb", 1). Onun bu tavsiyeleri müslümanlar arasında bu nevi isimlerin geniş çapta yayılmasını sağlamıştır. Türkler Hz. Peygamber'e karşı duydukları derin hürmet ve sevgi sebebiyle, onun adını aynen almayı bir nevi saygısızlık kabul etmişler ve Muhammed adını Mehmed şeklinde söylemeyi uygun görmüşlerdir. Yine ona nisbet edilen Ahmed, Mahmud, Hâmid ve Mustafa adlarının müslümanlar arasında çok yaygın olduğu bilinmektedir.

Haram Adlar. Allah'tan başkasına kulluk mânası taşıyan isimleri ad olarak koymak haram sayılmıştır. İslâm'ın mukaddes saydığı şeylere kulluk mânası taşıyanlar da böyledir. Nitekim Hz. Pey-

gamber, Abdülkâ'be (Kâ'be'nin kulu) adlı birinin ismini değiştirmiştir. Cenâb-ı Hakk'a mahsus olan isimlerin (bk. ES-MÂ-İ HÜSNÂ), "abd" kelimesiyle birlikte olmayarak insanlar için kullanılması, zâhîr mânada da olsa tevhid inancını zedeler mahiyette görüldüğünden tasvip edilmemiştir. Arap olmayan müslümanların ve özellikle Türkler'in Raûf, Kadîr vb. isimleri kullanmaları, Abdür-raûf, Abdülkadîr terkiplerini telaffuz etmenin güçlüğünden kaynaklanmış olmalıdır. Araplar'ın Abdullah yerine Abduduh adını kullanmasına benzeyen bu isim kısaltması tevhid inancını zedeleyici bir mahiyet taşımaz.

Mekruh Adlar. Hz. Peygamber, putperestliği andıran ve İslâm âdâbına uymayan adların değiştirilmesini tavsiye etmiş, kendisi de "isyankâr" anlamına gelen Âsiye (عاصية) adındaki bir kızın ismini Cemîle, "elem, keder" anlamına gelen Hazn adlı bir sahâbînin adını da Münzir olarak değiştirmiştir. Peygamber'in hanımlarından olan Zeyneb'in ve ayrıca Ümmü Seleme'nin kızı Zeyneb'in adları Berre idi. Resûlullah "cömert, dürüst, itaatkâr" demek olan bu ismin bir insanın kendini tezkiyesi anlamına geldiğini söyleyerek onlara Zeyneb adını vermiştir. Ayrıca Firavun, Kârûn gibi zalimlerin adlarını almayı da menetmiştir. Tâhâ, Yâsin gibi bazı sûrelerin başında bulunan harfleri isim olarak kullanmak da hoş karşılanmamıştır.

Hz. Peygamber'in bazı isimleri umulan iyiliklere işaret sayması (bk. TEFE'ÜL) sebebiyle olmalıdır ki Türk toplumunda çocuğu yaşamayan bazı aileler son doğan çocuklarına Yaşar, Dursun, çok çocuğu olanlar sonuncusuna Yeter, Son-gül, yalnız kız çocuklarına sahip olanlar da Döndü, Döne gibi adlar koyarak tefe'ül etmişler ve bu mânaların çocuklarında gerçekleşmesini arzulamışlardır. Bunda herhangi bir mahzur görülmemiştir.

Mubah Adlar. Haram ve mekruh sayılan adların dışında kalan isimler mubah sayılır. Cebrâil, Mikâil gibi melek isimlerinin alınması mubah sayılmış, ancak İmam Mâlik'in bunu uygun görmediği rivayet edilmiştir. Allah'a mahsus isimlerden olmakla beraber kullarda da bulunması arzu edilen âdil, nâsir, cevad gibi vasıfların yalnız başına ad olarak alınması mubahtır. Milliyet bakımından Arap olmayan müslüman kişilerin adları da İslâm inanç ve ahlâkına ters düşmedikçe değiştirilmemiştir. Selçuk, Alparslan gibi adlar bu kabildendir. Kara-

hanlı Sultanı Satuk Buğra Han müslüman olunca Abdülkerim, oğlu Baytaş da Mûsâ adını almışlardır. Bugün Müslümanlığı kabul eden herkes, kendisine müslüman muamelesi yapılması isteği ve gayri müslimlere benzememe düşüncesiyle adını değiştirmekte ve bir müslüman adı almaktadır.

Hz. Peygamber'in birden fazla adının bulunduğunu bizzat belirtmesi (bk. Buhârî, "Menâkıb", 17; Müslim, "Fezâ'il", 124, 125), bir kimsenin birden fazla adının olabileceğini göstermektedir. Çocuğa ad koyarken, Peygamber'den rivayet edildiğine göre, sağ kulağına ezan, sol kulağına kâmet okunur. Nitekim Hz. Peygamber'in, torunu Hasan'ın adını koyarken kulağına ezan okuduğu bilinmektedir (bk. Tirmizi, "Edâhi", 16; *Müsned*, VI, 9, 391, 396). Böylece çocuğun kulağına ilk defa İslâm'ın şiarı olan kelime-i tevhid ile birlikte kendi adı söylenmiş olur. Bu konu fıkıh kitaplarının "akika" bölümünde ele alınarak işlenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

el-Muvatta', "İsti'zân", 24; İbn Hişâm, *es-Sire* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Kahire 1375/1955, I, 166; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbâs), Beyrut 1388/1968 I, 103, 302; *Müsned*, II, 50; IV, 330, 345; V, 194; VI, 9, 391, 396; Buhârî, "Edeb", 105-107, 109, "Menâkıb", 17; Müslim, "Âdâb", 1, 2, 3, 4, "Fezâ'il", 124-125; İbn Mâce, "Edeb", 30; Ebû Dâvûd, "Cenâ'iz", 24, "Libâs", 4, "Edeb", 61; Tirmizi, "Edâhi", 16, "Libâs", 4, "Zühd", 42; İbn Düreyd, *el-İstikâk* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1378/1958, s. 3-7; Kâsânî, *Bedâ'i' u ş-şanâ'i'*, Beyrut 1402/1982, I, 302; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Beyrut 1392-93/1972-73, III, 587; İbn Kayyim, *Tuhfetü'l-mevdûd bi-ahkâmî'l-mevlâd*, Beyrut 1403/1983, s. 11, 15, 66, 69, 70, 75; *Dede Korkut Kitabı* (nşr. Muharem Ergin), Ankara 1958, I, 83, 118, 120; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, Kahire 1391/1971, V, 155; Hüseyin el-Cisr, *Risâle-i Hamidiyye* (trc. Manastırlı İsmail Hakkı), İstanbul, ts. (Bahar Yayınları), s. 584-585; Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Ankara 1971, I, 158, 235, 238, 316-318; T. İzutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan* (trc. Süleyman Ateş), Ankara 1975, s. 89; Said Seyyid Ubâde, *Edebü't-tesmiye fi'l-beyânî'n-nebevî*, Mekke 1402/1983, s. 55-90; Erol Özlügil, "İslâm Kültüründe İsim Müessesesi", *İlim ve Sanat*, sy. 10, İstanbul 1986, s. 76.

ÖZGÜ ARAS

ÂD

(عَاد)

Kur'an-ı Kerim'de adı geçen eski bir Arap kavmi.

Hz. Nüh'tan sonra yaşamış olan bu kavme, peygamber olarak Hz. Hüd gönderilmiştir. Âd kavmi, Hüd'u yalanlayıp onun getirdiği dini inkâr ettiği için